

Ucraina: de la Nestor Mahno la Serhii Jadan

Nicolas Trifon

2018

Centenarul revoluției ruse din 1917 a trecut aproape neobservat în Rusia. Într-o țară ca Franța, în schimb, el a dat naștere la tot felul de cărți, documentare, colocvii etc. Motivul e foarte simplu: după al Doilea Război Mondial, accentul pus pe rolul Armatei Roșii în războiul contra Germaniei hitleriste a luat progresiv locul ocupat odinioară de „marea revoluție socialistă din Octombrie“, așa numită cu referire la data la care bolșevicii au acaparat puterea în numele sovietelor. Inițiată sub Stalin, tendința s-a accentuat sub Brejnev pentru a deveni, după venirea lui Putin la putere, principala sursă de legitimitate a Rusiei în încercările ei de a redobândi statutul și zona de influență pe care le avea înainte de implozia regimului comunist.

Revoluționarul anarhist ucrainean Nestor Mahno (1888-1934) face parte din personajele redescoperite de publicul francez cu ocazia centenarului. Doi jurnaliști de la Mediapart, Jean-Arnault Dérens și Laurent Geslin, s-au dus la fața locului, pe urmele comandantului armatei insurecționale ucrainene, numită popular Mahnovșcina, care realizase tripla performanță de a combate succesiv între 1917 și 1921 armata Puterilor Centrale, trupele generalului rus alb Denikin și Armata Roșie a lui Troțki. Legătura cu actualitatea ucraineană nu era greu de făcut. Guliai-Pole, orașelul natal al hatmanului anarhist care va muri în exil în Franța, se află nu departe de linia frontului cu separatiștii susținuți de Moscova, în așa-zisa Novorosia, iar una dintre cele două prăzi de război după ocuparea Crimeii este anarhistul Alexandr Kolcenko din Simferopol. Cunoscut mai ales ca militant sindicalist și antifascist, acesta trage ani grei, împreună cu cineastul Oleg Sențov, în pușcăriile din Siberia sub acuzația ridicolă de fascism și terorism.

„Puterea pentru soviete, fără comuniști“ era sloganul Uniunii Țăranilor fondată de Mahno. Trimișii speciali de la Mediapart l-au regăsit înscris pe o bandieră neagră instalată acum în sala muzeului local, pavoazată cu steaguri roșii din al Doilea Război. „Toate familiile din regiune au un străbun care s-a bătut împreună cu anarhiștii, le-a explicat Serghei Bilivnenko, profesor la universitatea din Zaporoje. Când îi întrebi pe bătrâni, ei știu încă unde au avut loc luptele, unde au fost îngropate cadavre. Regăsim deseori aceleași povestiri, ceea ce arată că epopeea anarhistă a funcționat ca un mit alternativ al istoriei oficiale, conservat de memoria populară.“ Pentru editorul scrierilor lui Mahno, „moștenirea lui Mahno este unica ideologie susceptibilă să se opună naționalismului ucrainean și influenței Moscovei“. „Anarhismul s-a implantat în regiunile controlate odinioară de cazacii zaporojeni, iar ideile de egalitate care prevalau în comunitățile lor s-au transmis populațiilor sedentarizate în regiune.“ Un alt anarhist, tîmplar, le-a povestit reporterilor cum a profitat de o călătorie organizată la Paris ca să meargă pînă la cimitirul Père-Lachaise, unde a reușit să dea de urna conținînd cenușa lui Mahno. „A fost călătoria vieții mele“, le-a mărturisit acesta.

Mai recent, la mijlocul lunii noiembrie, în trecere prin Paris, scriitorul Serhii Jadan s-a dus și el la Père-Lachaise, din motive asemănătoare. El a profitat de întîlnirea organizată la Librăria poloneză în onoarea lui pentru a aduce un omagiu special acelor români care ar fi plătit acum cîtva timp taxele pentru ca faimoasa urnă să rămînă la locul ei. El pare să fi avut această informație, greu de verificat, de la Timișoara, unde fusese cu două săptămîni înainte, la ediția a treia a Congresului internațional de literatură. În orice caz, cartea sa, recent tradusă în franceză, *Anarchy in the UKR*, începe cu o evocare a incursiunii sale pe tărîmurile lui Mahno. Pe un ton pasionat, revoltat, violent, autorul, născut în 1974 la Starobilsk, în apropiere de Luhansk, azi capitala republicii autoproclemate eponime, descrie propriile sale stări sufletești în cursul unui lung periplu care îl face să traverseze o natură devastată și peisaje industriale în ruină, în compania unor personaje înfricoșate, uneori amenințătoare, descrise fără complezență, dar a căror umanitate e totdeauna pusă în valoare. Sare din tren în tren, poposește în locurile cele mai improbabile, bufete din gări părăsite, hoteluri dărăpănate, povestește cu vervă o degradare generală pe care a putut-o observa de aproape în adolescența și tinerețea sa. Amare, critice, rar nostalgice, constatările lui sînt tot atît de decapante pe cît sînt de comprehensibile cînd e vorba de semenii lui, chiar atunci cînd nu se identifică cu ei. Iată unul dintre instantaneele care punctează acest road-movie la care ne invită autorul, surprins la ieșirea dintr-unul din acele orașe de provincie în care de mult nu se mai întîmplă mare lucru:

„Cinci dimineața, ne-am prăbușit morți de oboseală lângă un gard care ascunde o casă în care merge televizorul. Curioase personaje, m-am gândit, trăiesc în locuri fără cafenele, nici difuzoare, stau acasă pușlamalele, cu ușile închise, și se uită la televizor pînă dimineața, la ce se uită ei oare? Ce-i interesează? Ultimele știri? Ce vor să audă? Ce așteaptă de la lumea exterioară baricadîndu-se în spatele ușilor și ferestrelor lor zidite? Și lumea asta ce le dă lor în schimb, ce a pregătit ea pentru aceste stranii personaje care se uită la televizor pînă la cinci dimineața? Baschet? Da, baschet, ce altceva?“

Serhii Jadan e un om grăbit: „Mi-e frică de viteză, mi-e frică să mă duc undeva, singurul lucru de care mi-e și mai frică este să mă opresc“. Poate de aceea, cu colegul său fotograf, el nu se va opri decît trei zile în orașul care ar fi trebuit să facă obiectul reportajului despre Mahno promis la început, Guliai-Pole: „Un tîrg meridional liniștit, scaldat în soare, odată capitala anarho-comunismului, iată teritoriul unor experimente socio-politice unice“.

Nici muzeul local, nici faimoasa taceanka (o platformă mobilă trasă de cai pe care se monta o mitralieră grea) reconstituită, nici măcar Cafeneaua Nestor nu l-au impresionat pe Serhii Jadan, care nu pare să regreta că toate aceste inițiative nu au reușit să transforme orașul natal al lui Mahno într-o „Mecca turistică pentru pasionații de anarhism“. S-ar putea ca cititorul interesat de subiectul anunțat în titlul cărții să fie descumpănit de asemenea remarci acide. Continuînd lectura, el va putea însă să se regaleze în materie de anarhism, un anarhism așa cum poate să fie conceput și trăit la un secol după isprăvile lui batko („tăticul“) Mahno, la unison cu Sex Pistols, pe fundalul socialismului real în descompunere accelerată, traversat de tensiunile provocate de noile orientări proeuropene ale Ucrainei.

Romancier tradus în numeroase limbi, traducător la rîndul lui al lui Charles Bukowski și al lui Paul Celan, poet, mii de persoane participă la recitalurile de poezie pe care le animă pînă și în Belarus, și la concertele rock pe care le organizează. Serhii Jadan este și o persoană care nu ezită să se angajeze pe plan politic:

„Aș vrea cu adevărat să mă interesez de politică, aș vrea ca tineretul din țara mea să se intereseze de politică, să participe, pentru ca ea să nu fie apanajul nătărăilor bătrîni și fricoși care vorbesc la mitinguri despre renaștere națională, vreau ca acest tineret să nu se bată pentru putere, ci contra ei, să ia cu asalt băncile, să blocheze administrațiile regionale, să controleze bugetele, să-i arunce pe funcționari pe ferestre din birourile lor, să defileze cu steaguri negre în timpul subbotniki-lor [„sîmbetele comuniste“ în care lumea trebuia să lucreze pe gratis]...“

Anarchy in UKR a văzut lumina tiparului în Ucraina în 2005, puțin după Revoluția portocalie. Traducerea acestui titlu în franceză este urmată de Jurnalul de la Luhansk, scris zece ani mai tîrziu, imediat după victoria Euromaidanului și primele succese militare ale milițienilor proruși în Donbas, acea Ucraină orientală care îi este atît de dragă lui Serhii Jadan. Despre „separatiști“ și „pro-ucraineni“, cuvinte care apar întotdeauna între ghilimele în acest text scurt și percutant, el scrie: „Ne mirăm și unii, și alții, ca și cum n-am fi trăit împreună tot acest timp. Ca și cum nu am fi fost toți privați de ceva, ca și cum nu ne-ar fi lipsit tuturor ceva. S-ar putea crede că avem atîtea lucruri în comun încît nu ar trebui să avem probleme. Problema este că avem tot atît de multe lucruri care ne unesc ca și din acelea care ne separă, fapt de care ar trebui să ținem cont sub o formă sau alta. Cel puțin ca să nu trebuiască, într-o bună zi, să punem mîna pe arme.“

Evoluția îngrijorătoare a situației nu pare să fi alterat angajamentul lui social și convingerile lui politice. Fundația care poartă numele său sprijină activ diverse proiecte umanitare destinate grădinițelor, școlilor și spitalelor din estul Ucrainei. În legătură cu familia sa politică, el își explică astfel poziția în interviul acordat Hannei Perekhod și publicat în Contrepoint, în iunie 2015: „Am fost profund decepționat de stînga occidentală, și nu numai de ea. În general, militanții de stînga reacționează în mod curios. Cînd vorbesc de stînga nu mă refer la Partidul Comunist din Ucraina, care e în slujba oligarhilor, ci la noile mișcări comuniste, socialiste, anarhiste care sînt divizate. O parte dintre ele erau pe teren, în mișcarea Maidan, și au susținut-o. La noi, la Harkov, anarhiștii ocupau strada împreună cu naționaliștii. Bineînțeles că nu se iubeau unii pe ceilalți, dar și-au înghițit mînia pentru că înțelegeau că aveau o cauză comună de apărare. Pentru mine, aceasta arată că a fost vorba de o adevărată revoluție.“

Biblioteca Anarhistă

Nicolas Trifon
Ucraina: de la Nestor Mahno la Serhii Jadan
2018

Dilema Veche nr. 728

ro.theanarchistlibrary.org